

УДК 336.3

М. Свердан, канд. екон. наук, доц.
Міжгалузевий інститут управління, Київ

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА УПРАВЛІННЯ БОРГОМ

Досліджуються питання державних запозичень, сучасних особливостей формування державного боргу та його управління. Проведена оцінка структури державного боргу та ймовірність виникнення боргових ризиків держави. Обґрунтовано пріоритети сучасної політики державних позик та обслуговування державного боргу.

Ключові слова: державні запозичення, державний борг, боргова політика держави, боргова безпека держави, державні боргові гарантії, управління державним боргом.

Постановка проблеми. Державний кредит – обов'язкова та невід'ємна компонента у фінансовій системі кожної країни. В умовах ринкової економіки механізм державних запозичень є надзвичайно масштабним та динамічним. Державні позики у системі ринкових відносин мають значення не лише у вирішенні державних фінансових питань, але й відіграють вагомий роль для суспільства через доволі потужний вплив на мікроекономічне середовище. Таким чином визначається як фінансовий статус держави, так й обумовлюється комплексна фінансово-економічна ситуація в країні загалом. Практика використання боргових зобов'язань в Україні підтверджує важливість державних запозичень під час проведення ринкових перетворень. Оптимізація державної політики щодо внутрішніх і зовнішніх запозичень та погашення фінансових зобов'язань відіграє важливу роль у реалізації визначених макроекономічних пріоритетів та можливостей проведення ефективної соціальної політики.

Нагромадження внутрішнього та зовнішнього державного боргу – іманентна ознака більшості країн з ринковою економікою. Державні позики часто використовуються як інструмент макроекономічного управління як під час прояву кризових явищ так і для реалізації програм економічного розвитку. У ході ринково-трансформаційних процесів в Україні нагромадження державного боргу відбувалося безсистемно, а запозичені кошти як правило спрямовувались на фінансування поточних видатків, наслідком чого була незбалансована структура державного боргу та, відповідно, режим його обслуговування й управління.

Сучасна світова динаміка нагромадження державних боргів спонукає до постійного відстеження й дослідження тенденцій державних боргових стратегій. Вивчення й аналіз закономірностей утворення державного боргу та прогнозування його динаміки створює умови для формування зваженої монетарної та фінансової політики держави. Зростання вимог до ефективності управління фінансами державного сектора економіки, необхідність прийняття зважених поточних і стратегічних управлінських рішень щодо державних боргових зобов'язань в умовах макроекономічної нестабільності та недопущення розвитку кризових явищ спричиняє необхідність розроблення цілісної системи аналізу, оцінки та прогнозування державного боргу.

Державні позики є інструментом залучення додаткового фінансування державою своїх функціональних повноважень. Однак залученням додаткових значних фінансових ресурсів для фінансування бюджетного дефіциту роль державних запозичень не обмежується. Істотною функціональною властивістю державних позик є їх реальна здатність розширювати ресурсну базу держави з метою фінансування перспективних видатків, що перетворює їх на активний засіб макроекономічного фінансового та монетарного регулювання. В сучасних умовах державні позики використовуються для досягнення фінансового балансу та макроекономічної рівноваги.

Здійснення нових запозичень та обслуговування боргу може суттєво впливати не тільки на фінансову й монетарну політику держави, але й на стан і розвиток економіки країни цілому. Тому вивчення ролі державного боргу в економіці, його впливу на всі сектори економіки, на параметри монетарної та фінансової політики є необхідним елементом ефективного реалізації економічної стратегії країни та розв'язання першочергових завдань оперативного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відстежуючи фінансову історію розвитку сучасних економічно розвинутих держав, можна побачити, вони з давніх часів уряди країн зверталися до такого ефективного способу мобілізації фінансових ресурсів, як позики. Наявність державного боргу, його значний вплив на економіку та фінансовий стан держави зумовлюють потребу чіткої системи його управління. Механізм державних запозичень має місце практично в усіх країнах світу. При цьому, простежується чітка тенденція, що чим більш економічно розвинута країна, тим вищий рівень у неї запозичень і державного боргу.

В Україні державні позики також присутні: у зв'язку утворенням дефіцитного бюджету за роки незалежності сформувалася власна система державного боргу. Актуальність питання механізму реалізації державних запозичень є особливо важливою в періоду сучасних глобальних фінансово-економічних криз.

Втім, факт існування державного боргу не дає уяви про реальний фінансово-економічний стан держави. Зростання державного боргу – складне явище, обумовлене цілим рядом чинників, яке в кожній окремій країні за певних обставин може мати свою специфіку. Неefективне використання залучених коштів призводить до зростання державного боргу. Відтак, величина боргу та вплив його на економіку значною мірою залежать від механізму управління та обслуговування державних запозичень.

Основний блок питань у сфері дослідження державних позик включає такі найважливіші позиції: (1) вивчення особливостей функціонування механізму державних запозичень в сучасному динамічному соціально-економічному розвитку суспільства, визначення специфіки економічної природи державного кредиту [4; 9]; (2) дослідження місця державних позик у фінансовій системі держави та їх вплив на фінансово-економічну систему країни [8]; (3) вплив механізму державних запозичень на суспільний прогрес та соціально-економічне зростання суспільства [5; 6]; (4) обґрунтування засад та доцільності використання державних запозичень, напрямів ефективного розміщення позикових коштів держави [7]; (5) визначення співвідношення внутрішніх та зовнішніх часток позикових ресурсів та їх вплив на стан державних фінансів [2]; (6) дослідження фінансової безпеки держави у контексті реалізації механізму державних запозичень, визначення боргових ризиків у фінансовій діяльності держави [1; 10]; (7) вивчення сучасних особливостей формування державного боргу і його раціонального управління [3].

Вплив державного боргу на економічний розвиток набуває особливої актуальності у кризовий період. Дефіцит державного бюджету та платіжного балансу, неефективний механізм залучення позик та їх використання, не врахування об'єктивних закономірностей управління державним боргом можуть призвести до загострення фінансової кризи. Управління державним боргом супроводжується рядом проблем, починаючи зі звуковення поняття державного боргу в національному законодавстві, що не сприяє більш реалістичному прогнозуванню основних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни, ускладнюючи проблематику структуризації боргу та його управління. Незважаючи на ряд позитивних зрушень у сфері управління державним боргом, які відбулися протягом останніх років, необхідність вирішення проблеми оптимізації управління державним боргом є надзвичайно актуальною, оскільки за умов ринкової економіки фінансово-кредитна система держави є показником загальної динаміки соціально-економічного зростання, здійснюючи багатосторонній вплив на процеси суспільного відтворення та розвитку.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у систематизації наукових доробок у сфері державних запозичень, вивченні динаміки державного боргу поетапно за причинами і наслідками виникнення в період кризової економіки з метою ефективного управління державним боргом, обґрунтуванні перспективних проєктів як залучення позикових коштів, так і їх розміщення.

Виклад основного матеріалу. В ході свого еволюціонування фінансова система України постійно створювала та вдосконалювала інститут державного кредиту. Вперше ідея запровадження власного ринково-орієнтованого механізму державних позик мала місце наприкінці 1990 р. у Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки (від 1.11.1990, № б/н). Ця ініціатива стала наслідком прийняття Декларації про державний суверенітет України (від 16.07.1990 р., №55-XII) та Закону УРСР "Про економічну самостійність Української РСР" (від 3.08.1990 р., №142-XII). За цими документами, в Україні активізуються у контексті оздоровлення грошово-фінансової системи процеси реформування та розбудови власної національної фінансово-бюджетної системи держави, в складі якої важливе місце займає державний кредит як об'єктивний та економічно аргументований з фінансових позицій елемент.

Динаміка державних позик в Україні дозволяє констатувати, що з самого початку мало місце безсистемне утворення та нагромадження боргу. Це відбувалося, зокрема, через: (1) залучення прямих кредитів Національного банку України, (2) надання гарантій українським підприємствам на іноземні кредити. Зазначене спонукало до прояву тенденції зростання ролі зовнішніх запозичень:

на початок 1995 р. частка зовнішньої заборгованості у структурі державного боргу України становила 75%. Державні позики на внутрішньому ринку в цей час практично не здійснювались. Посилення зовнішньої боргової політики відбулося починаючи з другої половини 1994 р. – тривали не тільки тенденції попередніх років, але й активізувались зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями [2]. За цей період зовнішній борг зріс на 56%.

До того ж, однією з головних причин наявності державного кредиту в сучасних умовах є дефіцит бюджетних коштів. В Україні вперше в 1995 р. було здійснено фінансування дефіциту бюджету через реалізацію державної позики. Починаючи з цього часу, держава не здійснювала емісію грошових знаків для покриття бюджетної дефіцитності. Адаже державний кредит є більш доцільною формою мінімізації (ліквідації) бюджетного дефіциту у порівнянні з грошовою емісією, наслідком якої є посилення інфляції. Втім, державні запозичення, мотивовані дефіцитом бюджету, автоматично зумовлюють інтенсифікацію процесу подальшого збільшення дефіцитності бюджету, що пов'язано з обставинами обслуговування і погашення державного боргу.

Доволі поширена форма державного кредиту – використання державою для фінансування своїх потреб коштів державного позичкового фонду. Однак, наслідок цього відбувається заміщення фінансових ресурсів кредитними, що є економічно недоцільним, оскільки провокує загострення фінансової кризи та посилення інфляції. Хоча, в Україні саме ця форма державного кредиту активно використовувалась через дефіцит державних фінансових ресурсів в межах бюджетної системи країни.

Ринково-трансформаційні перетворення в Україні розпочались на загальному фоні глибоких фундаментальних макроекономічних зрушень та диспропорцій. Макроекономічна інституційно-інфраструктурна розбалансованість спричинила гострий дефіцит бюджету та платіжного балансу, мотивуючи швидкий розвиток державного боргу. Внаслідок цього істотно інтенсифікувалась фінансова діяльність держави у залученні у досить вагомих обсягах позикових коштів – як внутрішніх, так і зовнішніх.

Позики – це доволі швидкий для держави спосіб пошуку додаткових коштів, а старі борги погашати за рахунок нових запозичень. В Україні таких можливостей менше, ніж у багатьох країнах світу. Альтернативна проста й очевидна: позики слід здійснювати тоді, коли вони сприятимуть прискоренню зростання суспільства, а не вирішати тимчасові фінансові труднощі бюджету. Крім цього, пильніше треба ставитись до збільшення гарантованих кредитів (з формальною державною гарантією і неявних умовних державних зобов'язань, особливо – до зростання заборгованості державних підприємств) (табл. 1).

Таблиця 1. Державний та гарантований державою борг України в 2004-2010 рр.*

Рік	Всього, млрд. \$	Державний борг			Гарантований борг		
		всього	внутрішній	зовнішній	всього	внутрішній	зовнішній
2004	16,096	9,992	1,184	8,808	3,521	0,182	3,339
2005	15,474	12,504	3,800	8,704	2,970	0,191	2,970
2006	15,950	13,092	3,289	9,803	2,858	0,191	2,857
2007	17,573	14,118	3,526	10,592	3,455	0,198	3,257
2008	24,599	16,973	5,801	11,172	7,626	0,260	7,366
2009	39,685	28,428	11,405	17,023	11,257	1,761	9,496
2010	54,289	40,629	17,793	22,836	13,660	1,737	11,924

*Складено на основі даних Міністерства фінансів України (на кінець року)

Простір для певного збільшення боргу в країні завжди існує, але тільки якщо ці гроші підуть на інвестиції в інфраструктуру. Хоча макроекономічні межі державних запозичень є жорсткими, а наслідки можуть бути жахливими.

За Бюджетним кодексом України, основна сума державного боргу не має бути вищою за 60% ВВП країни. Сьогодні державний борг в Україні становить понад \$56 млрд. (внутрішній борг – \$20 млрд., 35%; зовнішній

борг – \$36 млрд., 65%), що становить $\approx 40\%$ ВВП. Гарантований борг є досить вагомим і в загальному обсязі державного боргу України складає $\approx 33\%$.

У випадку налагодженої системи й організації державного кредиту, управління боргом держава не відмовляється від можливості мобілізації додаткового фінансового фонду навіть в умовах збалансованого бюджету, коли фінансування суспільних потреб відбувається на основі впевненості у повному фінансовому благополуччі, хоча фактично розвиток йде на дефіцитній основі і за рахунок майбутніх поколінь. Це засвідчує позикова практика країн з розвинутою ринковою економікою. При цьому, кошти фонду державного кредиту не повинні впливати на величину поточних звичайних доходів бюджету держави. Недотримання цього може призвести до серйозних негативних наслідків. Неминучим результатом такої практики буде розлад фінансової та грошово-кредитної системи держави.

На сьогодні економіка України потребує здійснення ефективних економічних реформ та стабільного економічного зростання. Забезпечення реалізації відповідної економічної політики не можливо без значних капіталовкладень, мобілізації яких здійснюється за рахунок внутрішніх та зовнішніх запозичень. Тому державні запозичення є об'єктивно необхідним інструментом сучасної фінансової політики держави. У фінансових системах країн, які зіштовхнулися з проблемою дефіциту державного бюджету, часто змушені вдаватися до державних запозичень. У разі обмеження внутрішніх ресурсів країни залучають зовнішні позики. Як правило, залучення зовнішніх державних позик впливає на економічне зростання, економічну активність в країні, оскільки воно стимулює споживання, або інвестиції у виробництво.

Вдаючись до позик, держава керується тим, що вони сприятимуть економічному зростанню, що, в свою чергу, забезпечить збільшення податкових надходжень до бюджету. Досягнутий економічний ріст повинен бути достатнім для забезпечення фінансування зростаючих поточних витрат та погашення позик разом з відсотками. Але існує інша сторона державних запозичень, особливо зовнішніх. Майбутні виплати за зовнішніми запозиченнями депресивно позначаються на економічному становищі в країні, оскільки відбувається вивіз ресурсів з країни. З постійним збільшенням загального обсягу запозичень збільшується частина коштів, що забезпечує погашення зобов'язань. В ситуації, коли нові позики використовуються на погашення старих зобов'язань, стимулюючий ефект на економіку країни здійснює тільки та частина нових позик, яка перевищує платежі по старих зобов'язаннях. Задля сталості цієї величини необхідно постійно збільшувати загальний обсяг державних запозичень. Зазначене, в першу чергу, стосується країн з неналагодженою економікою, які ще не здатні в короткостроковому періоді досягти необхідного економічного зростання та створити відповідну величину доданої вартості для забезпечення виплат по зобов'язаннях держави. Тому простежується ситуація, за якої країни зі слабо розвинутою економікою швидкими темпами наращують борги, які стають все більш обтяжливими та ведуть до економічного спаду та макроекономічної нестабільності. Водночас, держави успішного реформування завдяки стійкому економічному зростанню за певного збільшення номінальних значень боргових зобов'язань мають тенденцію до поступового зниження частки боргу у валовому внутрішньому продукті.

Сучасні світові тенденції використання державних позик дають змогу констатувати такі дві позиції:

- зниження загального рівня оподаткування та зменшення частки податків у фінансуванні державних

видатків, що компенсується саме механізмом державних запозичень;

- інтенсифікація зовнішніх державних позик, особливо за участю міжнародних фінансових інститутів.

На сучасному етапі одним із шляхів мобілізації фінансових ресурсів є використання зовнішнього боргу, завдяки чому держава може споживати більше того, що може виробити її власна економіка. Особливо актуально це є для молодшої держави, яка відчуває гостру потребу в зовнішніх запозиченнях. Разом з тим, доводиться враховувати свої можливості в обслуговуванні боргу, тому що надлишкове запозичення, а також нераціональне його використання можуть призвести до боргової кризи. Сучасна кредитно-фінансова політика держави, стратегія в економічній сфері об'єктивно пов'язані з діяльністю інститутів сприяння та стимулювання господарського розвитку. Реальне піднесення національної конкурентоспроможності можна реалізувати виключно за умов одночасного ефективного управління державними фінансами, правильного розподілу навантаження з виконання фінансових зобов'язань та борговими зобов'язаннями, підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу, за рахунок опанування внутрішнього і світового ринку високотехнологічної продукції. Об'єктивно з'являється потреба в інтегрованому розгляді кредитно-боргової проблематики та задач піднесення реального сектору національної економіки, що є безальтернативною умовою системності дослідження сучасних тенденцій та напрямів регулювання міжнародних боргових відносин.

Досліджуючи економічні передумови формування державного боргу слід зазначити, що значний бюджетний дефіцит є основним фактором формування державного боргу. Однак у довгостроковій перспективі значні державні запозичення призводять до зниження рівня споживання на душу населення, необхідності у підвищенні податкових надходжень для покриття витрат на обслуговування боргу та його погашення. Але трансформація економічної системи України, пов'язана зі здійсненням економічних, політичних, фінансових, кредитних, соціальних перетворень, потребує значних фінансово-кредитних ресурсів. Відсутність їх у розпорядженні держави в достатніх обсягах сприяє широкому використанню державних позик як вагомим методом мобілізації ресурсів.

Борговий фактор є визначальною в процесі структуризації видатків бюджету та врівноваження платіжного балансу України. Неординарність цього явища вимагає особливої уваги до теоретичних досліджень феномену державного боргу в перехідній економіці. Питання доцільності залучення коштів для фінансування державних витрат виникає тільки при зіткненні з фінансовими та політичними ускладненнями, до яких призводить надмірна заборгованість, а саме: обслуговування боргу складає значну частину видатків бюджету, що скорочує фінансування життєво необхідних витрат; неспроможність сплатити борг та відсотки за користування позику веде до політичного та економічного пресингу з боку зарубіжних країн та внутрішнього розладу, до втрати державності. Проблема полягає не в існуванні боргу як явища, а з його розмірі, вартості та напрямках використання залучених коштів.

Спроможність у повному обсязі обслуговувати та своєчасно погашати державний борг є одним із показників фінансової стабільності країни, який закріплює за державою імідж надійного позичальника та відкриває перед нею можливість до нових позик на більш вигідних умовах.

Висновки. Механізм державних запозичень повинен сприяти вирішенню не тільки проблем, які існують у сфері державних фінансів України, але й наблизитись

до розв'язання інших завдань українського народу в ході суспільної еволюції, забезпечуючи стабільність та стимулюючи процес соціально-економічного зростання у сприятливих макроекономічних умовах. Державний кредит не набув суспільного значення та визнання, не відіграючи в реальному житті для суспільства відчутної ролі – соціальної та економічної. Важливим є лише тягар державного боргу, який, постійно нагромаджуючись, непосильно покладається на суспільство, а особливо – на майбутні покоління.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) Монографія. – К.: Вид. Київ-го нац-го торг.-екон-го ун-ту, 2004. – 759 с.
2. Вахненко Т.П. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин. – К.: Фенікс, 2006. – 538 с.

М. Свердан, канд. екон. наук, доц., доц.
Межотраслевой институт управления, Киев

ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА В ОБЛАСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ЗАЙМОВ И УПРАВЛЕНИЯ ДОЛГОМ

Исследуются вопросы государственных заимствований, современных особенностей формирования государственного долга и его управление. Проведена оценка структуры государственного долга и вероятность возникновения долговых рисков государства. Обосновано приоритеты современной политики государственных займов и обслуживания государственного долга.

Ключевые слова: государственные заимствования, государственный долг, долговая политика государства, долговая безопасность государства, государственные долговые гарантии, управления государственным долгом.

М. Sverdan, PhD, Associate Professor
Interindustrial institute of management, Kyiv

PUBLIC FINANCIAL POLICY IN THE SPHERE OF LOANS IMPLEMENTATION AND DEBT MANAGEMENT

Investigate questions of public borrowing, advanced features of the formation of public debt and its management. An assessment of the structure of public debt and the likelihood of debt risk state. Justified by current policy priorities of government borrowing and public debt service.

Key words: public borrowing, public debt, public debt policy, public debt security, public debt guarantees, public debt management.

УДК 336.142

О. Чеберяко, канд. екон. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ,
О. Рябоконе, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

У статті аналізуються зміни до порядку формування та виконання місцевих бюджетів відповідно до норми ново-го Бюджетного кодексу; розглядаються основи формування доходів місцевих бюджетів України відповідно до діючої законодавчо-нормативної бази. При цьому робиться акцент на існуючі проблеми, які виникають при розподілі бюджетних ресурсів.

Ключові слова: місцеві бюджети, дотація вирівнювання, місцеві податки, закріплені доходи місцевих бюджетів.

Постановка проблеми. Інститут місцевого самоврядування почав формуватись в Україні з проголошенням незалежності держави. Право на існування цього інституту закріплене у Європейській Хартії місцевого самоврядування, до якого Україна приєдналась у листопаді 1996 року. Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні свідчить про обрання курсу на проведення процесу децентралізації фінансових відносин. Здійснення вказаного кроку поклало на державу зобов'язання з розбудови локальних фінансових систем.

Основним питанням, що постає перед територіальними громадами на даний час є фінансове забезпечення виконання програм, віднесених до повноважень органів влади місцевого рівня. Для системи місцевих фінансів України була характерна недостатність доходної бази місцевих бюджетів та наявність суттєвих проблем, які гальмують її нарощування внаслідок недосконалої бюджетного законодавства та недостатньої урегульованості міжбюджетних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В напрямі вирішення вказаних недоліків вже зроблено ряд суттєвих кроків шляхом провадження бюджетної рефо-

3. Вахненко Т.П. Міжнародний кредит у світовій валютно-фінансовій системі / Т.П. Вахненко // Фінанси України. – 2006. – №11. – С. 144-155.

4. Геєць В.М. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / За ред. акад. НАН України В.М. Геєця. – Харків: Вид-во "Форт", 2003. – 440 с.

5. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: Монографія / І.О. Луніна. – К.: Наук. думка, 2006. – 432 с.

6. Луніна І.О. Державні фінанси України та їх вплив на економічний розвиток / І.О. Луніна, О.В. Короткевич, Т.П. Вахненко. – К.: Ін-т екон. прогнозів., 2000. – 96 с.

7. Луніна І.О. Проблеми й перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2010. – №2. – С. 3-12.

8. Лютий І. Державний кредит у фінансовій політиці України / І. Лютий // Банківська справа. – 2004. – № 2. – С. 41-50.

9. Лютий І.О. Державний кредит та боргова політика України: монографія / І.О. Лютий, Н.В. Зражевська, О.Д. Рожко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К.: ЦУЛ, 2007. – 360 с.

10. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України: монографія / Н.В. Стукало. – Д.: Вид-во "Інновація", 2006. – 248 с.

Стаття надійшла до редакції 13.03.13

рми в Україні. Значний внесок у вивчення питань бюджетного процесу і, зокрема, виконання місцевих бюджетів зробили вітчизняні вчені І.Бескид, С. Буковинський, О.Василик, А.Єпіфанов, О.Кириленко, В. Кравченко, І.Луніна, В.Опарін, І.Радіонова, М.Романів. У зв'язку з подальшим проходженням бюджетної реформи в Україні та виникненням нових взаємовідносин у бюджетній системі, виникає необхідність подальшого поглиблення вивчення вказаних питань.

Вивчення наукових публікацій з питань бюджетної політики в сфері місцевих фінансів надали нам можливість розглядати її як політику, що характеризує стан розвитку місцевих фінансів, забезпечення відтворення фінансових ресурсів, закріплення досягнутих темпів економічного зростання, створення сприятливих умов для поліпшення інвестиційного клімату.

Метою статті є аналіз проблем формування і виконання місцевих бюджетів та визначення основних напрямків їх реформування.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні головною проблемою в бюджетній сфері залишається значна концентрація фінансових ресурсів на центральному